

HÁZASSÁGJOGUNK REFORMJA NEMZETKÖZI VISZONYULATAIBAN.

Az 1894. évi XXXI. törvénycikk egységes törvény uralma alá vetette házasságjogi állapotainkat, egyöntetű norma szerint szabályozta, Horvát- és Szlavonországot kivéve, a magyar állam területén kötendő házasságokat, az elválás alaki szabványait, a házastársi viszonynak a jogélet egyéb ágaiba mélyen benyúló következményeit. Ismerjük azokat az irányszempontokat, melyek a törvény megalkotói előtt lebegtek, mikor az állami házasságjog, az állami bírászkodás elvét érvényre emelték a felekezeti jogrendszerek particularismusa felett. E részben a szakkritika eléggé kimerítette pro és contra érveit. Nem úgy azonban a jogélet biztonságának egy más elemi következménye szempontjából, ha t. i. azt vizsgáljuk, hogy az új magyar házassági törvény miként illeszkedik szervesen bele a népek természetes érintkezésének rendszerébe, s mint igyekszik összhangzatba jutni az államok nemzetközi jogviszonyaival. A kérdés olyan, mely a legfokozottabb mértékben teszi próbára a codificatori elme bölcsességét, mert bonyolult és gyakori *conflictus*oknak elkerüléséről van szó.

A nemzetközi jog a jogtudomány legifjabb és legfejletlenebb ága; eszméi még nem tisztázottak eléggé, s ezért fontos mindenekelőtt bizonyos *distinctió*kat állapítani meg, melyeket az elmélet igen sok esetben elhanyagol, s melyek a házasság jogcselekményét hármass vonatkozásában segítik kidomborítani, t. i. a felek hazája törvényeihez, a *lex loci*hoz és harmadik államok uralkodó jogrendszeréhez való viszonyulatában.

Nem tagadható, hogy e kérdéseket nálunk még különösen is complicálja Horvátországgal való közjogi viszonyunk, annak

önálló igazságügyi autonómiája s az a körülmény, hogy ép e miatt a törvény intézkedései a testvérorszagra ki nem terjednek.

A nemzetközi jog tana a személyes jogok tekintetében két főrendszer között oszlik meg. Egyik a Franciaországban, Olaszországban, Belgiumban uralkodó rendszer, a másik az angol, északamerikai és német rendszer. Utóbbi szerint a személyes állapot, személyes képesség, családi és örökösödési viszonyok a tartózkodási hely törvényének vetvék alája, míg az előbbi szerint ezek a nemzetiség, a honosság törvényeit követik és pedig úgy a külföldön megtelepült honosoknál, mint a hazában tartózkodó külföldieknél.

Az első rendszer híveinek az élén oly neveket találunk, mint Mancini, az új olasz polgári törvénykönyvvel, Esperson, Fiore, Lomonaco az olaszok közt, Laurent a belgák közt, s ugyanezen útra tért újabb időben Schweiz is a zürichi polgári törvénykönyvvel, melynek szerzője és magyarázója Bluntschli volt. A mi a második elméletet illeti, az főképp Savigny alapvető munkásságán épült s a német germanistákon és romanistákon kívül táborába számít oly neveket is, mint Wheaton vagy Westlake.

Mindkét rendszer megegyezik abban, hogy az államok közti viszonyosság létesítésére törekszik, de míg a lakhely joga szerinti rendszerben ez közvetlenül foly abból az alapelvből, hogy minden jogviszonynál annak természetes székhelyét kell kijelölnünk, hogy törvényét meghatározhassuk, addig már p. o. az olasz polgári törvénykönyv sikeresebb módját vélte megtalálni e viszonyosság biztosításának a nemzetközi szerződések hosszadalmas útja megkerülésével s ez abban áll, hogy egy nemzet törvényhozása maga ragadja meg a kezdeményeket a külföldi nemzetek jogai föltétlen elismerésében.

Megegyezik e két rendszer továbbá abban is, hogy mindkettő elismer bizonyos absolut törvényeket. Savigny szerint vannak törvények, melyek a közrend vagy közkerkölcs érdekében kizárólagos alkalmazást követelnek, úgy, hogy mikor ilyenek fölmerülnek, kivétel nélkül a „*lex fori*“ kösse a feleket és a bírót; ugyanezt elfogadják a honossági elv védői is.

A német rendszer, mely a lakhely jogához köti egy jogviszony megítélését, a törzsszervezetből fejlett ki, mely a területiség elvét juttatta érvényre. A szent római birodalom meg-

alakulása nem oldhatta fel magában a statutárius jogok számtalan töredékeit, a minek következtése volt a domicilium törvénye irányadásának elismerése, mert hisz az államhonosság akkor még sokkal gyöngébb kapocs volt, semhogy a birodalom alattvalóit összetarthatta volna. Többet mondunk: a statutárius jog szakadozottsága mellett nem is képzelhető más rendszer, mint a lakhely törvényeinek alkalmazása. Ebben analog példát nyújt nek az amerikai Egyesült-Államok, hol minden polgár az unio polgára politikai jogai tekintetében, de egyúttal egy külön állam polgára személyes állapot tekintetében. A mellett az amerikai bevándorlás évről-évre fokozódó arányai mellett Amerikának politikai érdeke is megkívánta, hogy ne nehezítse a bevándorlottak házasságra lépését. A törvény tehát megszabta, hogy ha külföldiek kötnek házasságot Amerikában, kik az amerikai törvények szempontjából érvényes házasságkötésre képesek, de a házasság megkötési helye törvényei szerint nem, úgy a házasság ennek daczára érvényes s épen úgy, ha oly amerikai polgárok lépnek házasságra külföldön, kik az amerikai törvények szerint a házasságkötésre képesek, de a házasság megkötési helye törvényei szerint nem. Tapasztalat mutatja azonban, hogy minden újabb codificationál jobban érvényesül az a gondolat, mely az állam és polgára közti összetartozás érzetét ápolni s e végből a honossági elv alkalmazását mind szélesebben kiterjeszteni törekszik. A jogegység intézménye valamely államban módot nyújt arra, hogy alattvalói személyes viszonyait a nemzeti eszmének alárendelje; már pedig az állam egyik legfontosabb érdeke kétségen kívül a hazafias érzés, a haza iránti kötelesség szikráját ébren tartani, s a nemzeti állam eszméjének külföldön is tekintélyt szerezni. A mellett a „locus regit actum“ elve első tekintetre is bizonyos esetleges, önkényes és állandótlan jelleggel bír, holott a honosság kriteriuma egységes, szükségképeni és változatlan, s legjobban megfelel annak a belső és szoros összefüggésnek, mely a különböző országok általános természeti és geographiai föltételei, s az ezekkel kapcsolatos családi és személyi jogviszonyok, a cselekvőképesség, nagykorúság, házassági akadályok, örökösödési rendszer, egy szóval egy nép egész erkölcsi és jogtudata közt szerves kifejezést nyer. Végre az is kétségtelen, hogy erősebb rugója nem létezik az államok közti viszonyosság propagálásának, mint a honossági elv elfogadása, mely megadja mindenkinek a magáét.

Ezek a szempontok döntötték el már a Code Napoleonban a honossági elmélet nyílt áttörését (3. §.), mely még határozottabban előtérbe lépett az osztrák polgári törvénykönyv azon intézkedésében, melylyel belföldiek személyes képességét külföldön is hazájuk törvényei alá helyezte (4. §.), s még inkább az 1849-diki német váltótörvény 84. §-ában, habár ez a külföldiek vagyoni kötelezettsége tekintetében kivételt állapított meg, s legújabbán a zürichi és az olasz polgári törvénykönyvekben.

De bár ezek szerint ez újabb törvényhozások túlnyomó részben mindenesetre a honossági elvet fogadták is el irányadóul. azért nem szakítottak teljesen a házasságkötés helye törvényeivel sem. Míg a schweizi hatóságok például Schweizban házasságra lépő idegenekkel szemben szigorúan ragaszkodnak a honossági elvhez, addig a belföldiekkel szemben, kik külföldön kötnek házasságot, elismerik a lakhely törvényeit és mindenesetre eltérnek a honossági elv szigorú alkalmazásától, s így aztán például kiskorú schweiziaknak Amerikában egyszerű consensus alapján a szülők beleegyezése nélkül kötött házassága is ismételtén érvényesnek jelentetett ki.

Az 1894. évi XXXI. törvényzikk szintén a honossági elv alapjára helyezkedik, de az a baj, hogy sokkal szigorúbban ragaszkodik ahhoz, mint a mennyire az újabb codificationalis irányzatokkal összefér. Mindjárt látni fogjuk, hogy e két álláspont összeegyeztetlenségének nem egy irányban mutatkozhatnak bonyodalmai, melyek sok esetben alkalmasok ép oly ingatag és bizonytalan helyzetet teremteni a jurisdictio terén, a melyenek eddig uralkodtak extraterritorialis házasságjogunkban.

A 46. §. példának okáért a házasság megkötésére jogosított polgári tisztviselőnek jelenti ki az osztrák-magyar követet vagy consult is, ha a házasulók közül mindkét fél, vagy csak a férfi is, magyar honos. Úgyde viszont a 136. §. félreérthetlen szövege szerint „a házasságok érvényessége, alakszerűségek tekintetében, a házasságkötés helyén és idejében fennálló törvények szerint ítélandó meg“. Tegyük fel, hogy magyar alattvaló osztrák-magyar consul előtt oly országban lép házasságra, hol a polgári házasság ismeretlen, s hol a házasságra lépőnek egyházi módon, a tridentinum által előírt formások megtartásával kell megesküdniök, hogy házasságuk érvényes legyen. Tiszta dolog, hogy

ez esetben a házasságkötés helyén fennálló törvények nem respec-táltattak; vajjon érvényes-e ennek daczára a házasság?

De ám concedáljuk a törvény előrelátását, melylyel a 46. §. e) pontjában előírja, hogy a fentebbi módon kötött házasságot úgy kell tekinteni, mintha helyföldön kötettek volna. Ez minden-esetre elfogadható argumentum ott, a hol mindkét fél magyar honos, de mitsem változtat a helyzet ellenmondásán akkor, mikor a felek egyike külföldi és pedig oly állam alattvalója, melyben polgári házasság áll fenn kötelező formában és a domicilium elve talál alkalmazást, vagy pedig a mely az exterritorialitás jogát csak az esetben ismeri el idegen diplomatiái közegnél, ha mindkét házasságra lépő fél ugyanazon állam honosa. Ily házasságok például ismételtlen semmiseknek nyilvánítottak Franciaországban; már pedig ha a házasság érvényessége a házasságkötés idejében és helyén fennálló törvények szerint ítélendő meg, akkor a francia joggyakorlat minket is köt, s így érdekes volna tudni, vajjon ez esetben a honosság (46. §.), vagy a domicilium elve (136. §.) jő-e alkalmazásba voltaképen?

Ebből kifolyólag még nagyobb aggodalommal lehetünk az ily conflictusok megoldására hivatott állami közegek, azaz a külföldiek házassága megkötésére hivatott polgári tisztviselők qualificatiója iránt. Igen természetes, hogy az idegen törvény sohasem téveszthető szem elől ily kötéseknel az állami functiót teljesítő tisztviselő által. Föltéve még, hogy nagy fáradsággal sikerülni fog kimerítő, könnyen felfogható vezérfonalt adni a polgári tisztviselők kezébe a civilizált államok házassági törvényeiről, de hogyan fogják majd nyilvántartani a külföldi törvényhozásban időről időre fölmerülő változásokat, és hogyan lesznek képesek értelmezni a lényegesen eltérő intézkedéseket?

Ily conflictusok kevésbé gyakoriak lehetnének, ha bizonyos állandó praecis szabályok tekintetében egyöntetűség volna az egyes államok törvényhozása közt. Látjuk például, hogy a házasságkötés alakszerűségei tekintetében törvényünk is magáévá teszi a „lex loci“ mindenütt elfogadott jogszabályát. A házasság ehhez képest megkötöttnek tekinthető, ha azon alakszerűségek szemmel-tartásával kötöttett, melyek az illető külföldi államban érvényesek. Valóban, a házassulóknak nem is áll a kötés más módja rendelkezésükre, nem tőlük függ, hogy melyik formát választászik, s arra egyik állam sem volna szorítható, hogy különös módon sza-

bályozza az idegenek házasságkötését. A kérdés e stadiumában még az is fölöslegesnek látszik, hogy a 46. §. rendelkezéseivel gyöngítsük a „lex loci“ föltétlen érvényesülését.

A mi ellenben a cselekvőképesség föltételeit s a házasság kihirdetése körüli szabályokat illeti, ebben nehéz volna elvitatni azon állam feltétlen jogát, melynek a felek honosai; nehéz volna ennek kijátszását bátorítani fel, egyszerűen azzal, ha a házassulandó átlépi a határt. Különben is a házasság létrejötte helye államának mi érdeke sincs abban, hogy a külföldi házassulandókat e részben saját törvényeinek rendelje alá, legfeljebb csak annyiban, a mennyiben a külföldi jog szerint érvényes házasság saját souverain érdekeibe ütköznek, de ilyenekül nem tarthatók a házasságra lépők kora, a szülői beleegyezés körül fennálló szabályok, sőt a rokonsági és sógorági akadályok sem, s ezért túlszigorúnak találjuk a 134. §. intézkedését, mely a vérrokonság akadályát külföldi házassulóknak belföldön kötött házasságára is kiterjeszti s ezzel különösen német honosoknak saját hazájok törvényei szerint minden tekintetben megengedett házasságra lépése elé gördít akadályokat.

A képviselőház igazságügyi bizottságának február 6-án be-terjesztett jelentéséhez fűzött zárhatózatok, indítatva az ellenzék ifelszólalásoktól, kimondták, a mi a nélkül is önként értetődő lett volna, hogy a házassági jog szabályozása tárgyában alkotandó törvény joghatálya Horvát-Szlavonországok területére nem fog kiterjedni; ellenben magyar községi illetőségű magyar állampolgároknak Horvát-Szlavonország területén és horvát-szlavon községi illetőségű magyar állampolgároknak Magyarország területén kötött házasságára a törvény 108—111., 113., 115., 117. és 118. §-ai nyernek megfelelő alkalmazást. Nem habozunk kijelenteni, hogy a törvényalkotás rationalis elvei szempontjából lehetetlen helyeselni e rendelkezés fölvételét, annál kevésbbé oly praecizirozással, mely esetleg súlyosan praejudicálhat Horvátországgal való egész közjogi viszonyunknak s ebben különösen Magyarországnak souverain államiságának.

Meggyőződésünk, hogy házasságjogunk helyes rendezése, tekintettel Horvátországnak az 1868: XXX. törvénycikkben biztosított autonómijára, nem lehet más, mint a mi tényleges helyzetnek megfelel. Mi tehát Magyarország és Horvátország között a tényleges helyzet? E kérdés vizsgálata során a követ-

kező tételek emelkednek elénk, mint állandó elvei a horvát-magyar közjogi viszonyoknak.

1. Merő félreértés Magyar- és Horvátország közt viszonyosságról beszélni. Viszonyosságról a nemzetközi jog által elfogadott értelemben csakis egyenrangú államok közt lehet szó, és ha látjuk, hogy épen azok fektetnek súlyt a viszonyosságra, a kik különben attól féltek, hogy Horvátország a házasságjogi törvénykezés terén Magyarországgal szemben külföldnek deklaráltatik: úgy ebben erős fogalomzavarban leledzenek, köztük még oly kiváló jogtudós is, mint Sztehló Kornél.

2. Nem oszthatjuk az igazságügyminiszternek e kérdés kapcsán a jogügyi bizottság befejező ülésén előadott fejtegetéseit sem, melyekben Horvátországra a külön jogterület analogiáját alkalmazta; mert Horvátország autonómiaja nem az individualis jogfejlés és az önálló területiség elvén, hanem magyar alkotmány-törvényen alapszik.

3. Abból, hogy külön horvát honosság nem létezik, hanem létezik csupán egységes magyar honosság, következik, hogy a javaslatban követett honossági elv alkalmazásának Horvátországgal szemben helye nincs. A magyar törvényhozás nem kényszerítheti Horvátországot a maga házasságjoga respectálására autonómiaja sérelme nélkül; de viszont egyezményileg sem biztosíthatja azt magának souverain államisága feladása nélkül. Igaz ugyan, hogy van eltérő magyar és horvát községi illetőség; ámde az nem nyújthat alapot a házasságra való képesség eltérő szabályozására, mivel a községi illetőség csupán politikai viszonyt fejez ki, ellenben nem szolgálhat személyes és állapotí jogok alanyául; s a „locus regit actum“ jogszabálya tárgyául.

Véleményünk szerint a megoldást középben kellett volna keresni. A dolog egyszerű, ha magyarországi illetőségű magyar honosoknak, vagy horvátországi illetőségű magyar honosoknak saját területeiken kötött házasságáról van szó. Ez esetekben a megkötés helyének irányadása nem lehet kérdéses. Ép úgy a megkötés helyének törvényei szerint bírálendók el természetesen külföldieknek Magyarországon vagy Horvátországban kötött házasságai, tehát a magyar, illetőleg a horvát házasságjog szempontjából. Más kérdés aztán, hogy miként fog állni a dolog magyar községi illetőségű magyar alattvalóknak *in fraudem legis* Horvátországban csupán egyházilag megkötött házasságával? Vaj-

jon lehet-e csakugyan tartani attól, hogy a polgári kötés megkerülése sokakat fog arra csábítani, hogy horvát területen kössék meg a házasságot?

Ez az eshetőség valóban beállhat, de könnyű segíteni rajta, ha a házasság érvényessége feltételül kötelezővé tétetik a Magyarországra visszatérő házaspárnak bizonyos idő leforgása alatt polgári kötéssel is ratificálni a megkötött házasságot. És egy ily intézkedésben semmi rendkívüli nincs; elég az 1862. június 18-iki spanyol törvény példájára hivatkozni, mely 50-ik §-ában, akkor még, mikor Spanyolországban nem létezett csak canoni házasság, kimondotta, hogy külföldön kötött házasságoknál, ha mindkét fél, vagy csak a felek egyike spanyol, a spanyol fél személyes képessége és bontó akadályai tekintetében a spanyol törvények lesznek irányadók, fentartva mindazáltal, hogy mindazon esetekben, melyekben a házasság nem kötöttetett lelkész és két tanu jelenlétében, ha a szerződő felek az országba visszatérnek, visszatérésüktől számított két hó alatt kötelesek a házasságot jóváhagyatni, illetőleg ugyanazon idő alatt magukat az esketési anyakönyvekbe bejegyeztetni.

De a mire legtöbb súlyt fektettünk volna, az annak nyílt és félremagyarázhatatlan kimondása, hogy honosság csak egy van, s hogy ennek megfelelően horvát illetőségű magyar honosnak külföldön kötött házassága is az 1894. évi XXXI. törvény-czikk szabályainak van alávetve, s ehhez képest Horvátországra a törvény 137. §-a is kiterjesztést kell hogy nyerjen, mely szerint a „magyar honosok házassági pereiben csak a hazai bíróságok ítélete hatályos“, megjegyezve, hogy „hazai“ bíróságok helyett „magyar“ bíróságok jelöltessenek meg ilyenekül, mert Horvátország autonómiaja csak közjogi viszonyulatában ismerhető el, de semmi szín alatt sem nemzetközi vonatkozásaiban.

Várnai Sándor.

I R O D A L O M.

Revue politique et parlementaire. Questions politiques, sociales et législatives. Directeur: Marcel Fournier. Paris. Armand Colin et Cie., éditeurs 1895. Nr. 8., 9., 10., 11.

Négy új füzetéről számolunk egyszerre be ez új politikai és államtudományi folyóiratnak, melyről már a mult alkalommal megemlékeztünk. Franciaország közéletének minden actualis kérdését felöleli ez újabb négy füzet tartalma is, a politika, a társadalomtudomány, a törvényhozás, a pénzügy, közegészségügy, statisztika és philantropia köréből. Szakszerű, mély tudással megírt tanulmányokat veszünk a négy füzetben, többek közt *Cheysson*-tól a milánói nemzetközi baleset elleni congressusról, *Challamel*-től az új francia telekkönyvi reformról, *François*-tól az angol és francia check-rendszerről. *Hubert-Valleroux*-tól a szövetkezeteket illető s a francia senatus elé terjesztett törvényjavaslatról, *Castelar*-tól a spanyol politika köréből, az ingyenes orvosi segély szervezéséről stb.

Legélénkebb taglalásban részesül a folyóiratban a francia közigazgatás decentralizálásának kérdése, melyhez *Aucoc*, *Marcère* és mások szólnak hozzá, s mely ez idő szerint Franciaország politikai újabb fejlődésének legactualisabb, életbevágó kérdése.

Mindenesetre sajtóságos, hogy a mikor nálunk az államosítás hívei minden eszközt megragadnak, hogy a közigazgatási reform nevében harcot izenjenek ezredéves institutióinknak s megbénítsák és kiöljék az erőteljes önkormányzatot, melynek alapja és biztositéka a választási rendszer; a mikor már a kormányzati politika programjába is bevette magát a közigazgatás államosításának jelszava: akkor másutt oly államok is, melyeknek alkotmányos fejlődése homlokegyenest ellenkezik a mienkkel,